

Golýazmaly geçen günler

Category: Edebiýaty öwreniş, Kitapcy, Poemalar, Sözler

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Golýazmaly geçen günler GOLÝAZMALY GEÇEN GÜNLER

Gadymy golýazmalar halkymyzyň taryhyndan, edebiýatyndan, medeniýetinden söhbet açýar. Ýöne ol sowet ýyllarynda gadymdan galan milli golýazmalara şa ýoly açylmandy. Olar tozana-çaňa baslygyp ýatyrdy. Emma şeýle ýagdaýda-da gadymy golýazmalaryň syryny açmaga, oňa düşünmäge synanyşan adamlar bolupdy. Şolaryň biri hem Geldi Nazarowdy. Biz onuň bilen şol wagtky Magtymguly adyndaky edebiýat institutynyň golýazmalar fondunda az wagtlyk işläpdik. Tizden men ol ýerden aspirantura gitdim, ol welin, gadymy çeper hazynanyň içine çümüp galdy. Indi hasap edip otursam, Geldi Nazarow şol seýrek hazynanyň arasynda ömrüniň kyrk ýylyny geçiren eken. Ol az möhlet däl. Ýokary okuw jaýyny gutaryp, tä ömrüni soňky günlerine çenli bir ýerde, bir kârde bile işlemeklik bagty berlen eken. Men aspirantura girenem bolsam, daşa gitmändim, şol institutyň çäginde, ýöne edebiýat teoriýasy we çeper tankyt bölümindedim. Geldiniň saýlap alan ugry biçak kyndy, hemme çeşmeler köne arap hatyndady, özünem köp ýerlerden toplan getirmelidi ýa-da ozal şeýle ýol bilen ýygnaýan, saýgarmasy, okamasy hyllalla edebi çeşmelerdi. Häsiýetem birneme gyňyrrak bolansoň, iň gadymy golýazmalar onuň lapyny keç edýärdi, ýöne yhlasy uludy, bir ýapyşan zadyny gijikdirmeýärdi, dessine many-mazmunyny çykarardy. Meniň muny aýratyn nygtamagymyň ýeterlik sebäpleri bar. Häzirki zaman edebiýatynyň meselelerini işleýänleriňem öz kynçylyklary bardy, ýöne köne ugurdan işleýänleriňki ýaly dældigini aýtmak gerek. Sähel nokadyny galdyryp okasaň başga many berip duran sözler, setirler, bentler golýazmalaryň düýp kynçylygydy. Geldi şolara gara zähmetini siňdirýärdi. Men «gara zähmet» diýsem, köpleriň geň görmegi mümkin, ol kerpiç guýýarmydy, laý çekýärmidi, jaý salýarmydy diýmeklerem mümkin. Hawa, hut şeýledir. Birinjiden-ä, ol hut elleri bilen dyrmap, peşap, gije-gündiz hasyrdap Aşgabadynyň günorta baýyrlyklarynyň

kyn ýerinden özüne uzak ýyllap jaý salnypdy, bu biçak uzaga-da çekipdi. Ýöne köne golýazmalary «gepletmek» ondanam güzapdy, gara zähmetdi, sen gözüňi gat-gat gara äýnek dakybam arapça ýazylan bir bulaşyk sözi okyja düşündiräýjek bolsaň, janyňy ýakarsyň. Beýle iş adamyň nerwlerine täsir etmän duranokdy. Galyberse-de, ol esasy işiniň daşyndan «XIX asyr Horezm türkmen edebiýatynyň taryhyndan» diýen kandidatlyk dissertasiýasynyň üstünde işleýärdi.

Şu ýerde okyjylara edebiýatymyzyň käbir «syrjagazlary» hakynda aýdasym gelýär. Onuň taryhy biçak çylşyrymly, özem her döwrüň ýiti aýratynlyklary bar. Horezm ýurdy şolaryň biridir. Ondan Aşyky, Çary Afzal ýaly şahyrlar çykdy. Bularyň eserlerini halka ýetirenem Geldiniň özüdi. Şeýle derňewleriň çygry barha giňeýärdi. Ol müňlerçe «Türki dilli golýazmalaryň katalogyny» düzdi. Indi okyjy şol boýunça islän golýazmasyny nomer boýunça buýrup, alyp okap bilýärdi. Ýöne Geldiniň esasy uly işi XVII asyryň ahyrynda, XVIII asyryň başynda ýaşap geçen Nurmuhamet Andalybyň döredijiligidi. Bu şahyryň lirikasy, ylaýta-da poemalary, dessanlary şu alymyň elinden geçipdi. «Nurmuhamet Andalyp, Ýusup-Züleyha. Tankydy tekst» atly saldamly işi şonuň galamyna degişlidi. Soň şu iş esasynda ol 1991-nji ýylda doktorlyk dissertasiýasyny gorady. Ony opponirlänleriň biri özümdim. Aslynda alymyň işi diňe goralan dissertasiýalar bilen ölçelmeýär, umumy edilen işler bilen kesgittlenýär. Nazarowyň redaktirlän işleri, dessanlary, ýyggyndylary az däl. Milli garaşsyzlygymyzy alanymyzdan soň, Magtumulynyň şygrylarynyň üç tomy okyja hödürlendi. Şonda-da Geldiniň uly goşandy bardy. Dogrusy, beýik şahyryň 250 ýyllyk ýubileýinde çykarylan iki tomluga hem ol gatnaşypdy. Men metbugat ýüzünde çykan saldamly makalalarynyň hasabyny aýdamok. Olar kän. Ozalky totalitar döwründe çykman ýatan dessanlar hem ýok däl. Şolaryň biri hem «Tulum hoja» dessanydy. Şony redaktirlemäge adam höwesek bolmandy. Emma ol redaktorlyk jogapkärçiligini boýnuna alypdy. Pikirlenip otyrkam, bir ýagdaý ýadyma düşýär. Geldi ikimiz yetmişinji ýyllarda tomus Pöwrizede dynç alýardyk. Şonda men doktorlyk dissertasiýamyň taslamasynyň üstünde işleýärdim. Ýöne ony hiç kime aýdamokdym, diňe institutyň umumy iş

meýilnamasyna laýyk iki ýyllyk iş edip alypdym. Çünki, aňyrsyna göz ýetirmän, ile-güne: «Men doktorlygyň üstünde işleýärim» diýip ýörmek gelşikli däl. Ýöne alymlar bilen özara pikir alşanymyzda, onuň kyndygyny, çylşyrymlydygyny aýdýardylar. Geldi bilen on günläp şonuň maslahatyny etdik. Ol hem Andalybyň tankydy tekstini ýaňy çap edipdi. Ine, günleriň birinde meniňem, onuňam işiniň üstünden tankyt perdesine bukulyp, betniýetli dildüwşük başlandy. Bu sowet döwrüne ýoň bolan zatdy. Şonda onuň köp ruhy azar çekenini ýadymda. Emma ikimizem şol işlerimizi ahyryna çenli alyp çykypdyk.

Ol şeýlebir gürrüňçi adamlaryň hilinden däl, ýöne özüne ýakyn görýän adamlary bilen pikir alyşmagy, agyr ýagdaýlary paýlaşmagy halaýardy. Institutyň kärdeşler öňki profsoýuz) guramasynyň başlygy wagty ol köp adamlara hemaýat hem edipdi. Ylymda nämedir bir zady beýlekilerden üýtgeşik, täzeçe açyp bilmek aňsat däl. Ol hemmelere başardanok. Nurmuhamet Andalyp türkmen edebiýatynda uly şahsdyr. Onuň döredijiligi orta we klassyky edebiýatyň sepgidinde durýardy. Şahyryň doglan, ýogalan ýyllary dürlüçe berilýärdi. Geldi onuň döredijiliginiň üstünde giňişleýin iş alyp barany üçin, meniň ýanyma köp gelerdi. Her bir eseriň mazmun düzümi, stili alyma köp zatlary aýdýardy. Şonuň üçin Andalybyň 1710-njy ýylda doglup, 1770-nji ýyllar töwereklerinde ýogalypdyr diýlip berilýän köne fakt Geldini iňkise goýýardy. Ol ahyr gözlegler netijesinde onuň 1660-1740-njy ýyllarda ýaşap ötendigini taryhy çeşmeler esasynda anyklady.

Ömrüniň soňky ýyllarynda ol türkmen klassyky edebiýaty sektoryna müdirlik etdi. Bu hem golýazma bilen iş salyşmagy, hem ylmy-barlag işlerini geçirmegi talap edýärdi. Döwür üýtgäpdi, Milli Garaşsyzlygymyzy alanymyzdan soň, biz edebiýatymyzyň täze taryhyny ýazmalydyk. Sowet döwründe doly öwrenilmäge mümkinçilik berilmedik gadumy golýazmalaryň syryny açmalydyk. Bu kyn işdi, özem köp wagt, köp zähmet talap edýärdi. Geldi şol ýyllar köp işledi. «Ýusup-Züleyhany» täzedan gözden geçirdi. Aly Mıhrhojaoglynyň «Kyssaýy-Ýusubyny» çapa taýýarlady. Bu onuň iň soňky işimikä diýýän. Çünki, ol näsaglapdy. Umuman, ol aşgazandan hem ejir çekýärdi, hemişe

atgulak iýip, düýe çal içip ýörenini bilýärdim. Şol ýyllar ol «Türkmen edebiýatynyň taryhynyň» birinji tomunyň üstünde işleýärdi. Saglyk ýagdaýy kynlaşsa-da, ol günde-günaşa instituta gelip gidýärdi. Her gezek ol meniň ýanymda oturýardy. Zehinli ogly Atabaýyň hem ylmy ýolbaşçysy bolamsoň, (ol soň filologiýa ylymlarynyň kandidaty derejesini aldy) Geldi edebiýatyň meselelerini hökman meniň bilen gözden geçirýärdi. Nägehan kesel onuň gürlemegini, iýip-içmegini kynlaşdyrdy. Şonda ol maňa hat üsti bilen ýüzlenerdi. Tomuň aladasyny edýärdi. Men şonuň gürrüňini etme, özüm, beýleki ýigitler seniň isleýşiň ýaly taýýarlarlar, kömek ederin diýýärdim. Şeýle hem etdik. Tom neşire taýýarlandy, şonda G.Nazarowyň hem goşandy görnükli orun tutdy.

Il-güni üçin iş bitiren alymlar, şahyrlar, ýazyjylar hiç haçan ýatdan çykanok. Olaryň hatyrasy Garaşsyzlyk eýýamynda has hem belent tutulmalydyr.

Durdymuhammet NURALYÝEW,
professor.

#edebiyatwesungat Edebiýaty öwreniş